

Leila Kurki

18.5.2022

Työ- ja elinkeinoministeriö
kirjaamo.tem@gov.fi

Lausuntopyyntönnö 14.4.2022, VN/11385/2020

Hiilineutraali Suomi 2035 – kansallisen ilmasto- ja energiastrategian luonnos

Lausunnon pääkohdat

- Työntekijöiden oikeudenmukainen siirtymä edellyttää konkreettisia toimenpiteitä esimerkiksi sisällyttämällä eri toimialojen vähähiilisyysuunnitelmiin arviot osaamistarpeista ja työllisyysvaikutuksista.
- Strategiassa on kyettävä avaamaan konkreettisesti keinoja, joilla edistetään ilmasto- ja energiastrategian toimenpiteiden hyväksyttävyyttä, kuten sosiaalinen oikeudenmukaisuus eri yhteiskuntaryhmissä, osallisuus päätöksentekoon ja viestintä.
- Ilmasto- ja energiastrategian toimien vaatima kestävä julkinen rahoitus edellyttää uudenlaisen kehysbudjetoinnin rakentamista.
- Etätyötä tulee edistää lainsäädännöllä ja tarvittavilla tukitoimilla.

Yleistä

Hiilineutraali Suomi 2035 – kansallinen ilmasto- ja energiastrategia tavoittelee ”kokonaisvaltaista toimintaohjelmaa, jolla edetään hiilineutraaliin ja myöhemmin hiilinegatiiviseen yhteiskuntaan”. Strategia kuitenkin kytkeytyy lähinnä vain yritysten energiapolitiikkaan ja sen pohjalta luonnoksessa on kuvattu mihin suuntaan energian tuotantoa ja tutkimus- ja innovaatiotoimintaa tulisi viedä.

Luonnoksen suurin puute on, että kuvaukset ja esitellyt toimet liikkuvat irrallaan yhteiskunnan muista energiapolitiikkaan vaikuttavista alueista. Konkreettisia toimenpiteitä tulisi esittää energiapolitiikan eri alueille, kuten voimakas siirtyminen uusiutuvan energian käyttöön, kiertotalous, älyteknologia ja digitalisaatio, liikenne, asuminen ja etätyö, palveluiden energiankäyttö, kansainväliset sähkönsiirtoverkot ja -yhteisöt, kuluttajatuottajien rooli, energiaoikeudenmukaisuus ja -demokratia, valtion organisaatioiden, kuntien ja hyvinvointialueiden rooli, sekä erityisesti työelämän osaamisvaatimukset, tehtävien muutokset, ja liiketoimintamallien muutokset.

Leila Kurki

18.5.2022

Ilmasto- ja energiastrategiassa on myös jäänyt vajaaksi sopeutumistoimet, sillä tekstissä puuttuu nyt työssä olevien ja organisaatioiden johdon osaamistoimet. Tärkeä maininta energia- ja teollisuussektoreiden riskienhallinnasta tulisi sisältää myös kyvykkyydet siirtymään. Muiden sektoreiden sopeutumistarpeesta, tai energiakustannusten noustessa kotitalouksien riskeistä energiaköyhyyteen ei mainita mitään.

Tutkimus- ja innovointiluku keskittyy teollisuus yritysten viestiponnistusten kasvattamisen kuvaamiseen. Vähähiiliratkaisujen olennaisin ja tärkein tavoite on hiilijalanjäljen pienentäminen, ei suinkaan hiilikädenjälki, jonka merkitys päästövähennyksissä on marginaalinen.

Kansalaisyhteiskunnan, kuten palkansaajien, osallistuminen ilmasto- ja energiastrategian laadintaan on heikkoa. On valitettavaa, että uudessakaan ilmastolaissa tärkeät osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuudet eivät koske energia- ja ilmastostrategiaa. Tämä heikentää huomattavasti osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia ilmastotoimien valmistelussa ja niiden hyväksyttävyydessä. Ilmastolakiin tulisi lisätä energia- ja ilmastostrategiat siltä osin kuin kyseessä on sidosryhmien osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien takaaminen.

Työelämän rooli

Työelämän rooli ilmastotoimissa ja energiasiirtymässä on kiistaton. Ilmasto- ja energiastrategian luonnoksessa sitä ei kuitenkaan edes mainita. Kansallisen ilmasto- ja energiastrategian ei kuitenkaan soisi jäävän pelkäsi yritysten bisnessuunnitelmaksi tai hallinnolliseksi harjoitukseksi.

Ilmasto- ja energiatoimien kohdentaminen on oikeudenmukaista, kun työntekijät tunnustetaan YK:n Pariisin ilmastosopimuksen mukaisesti keskeisimmäksi oikeudenmukaisen siirtymän toimien kohteeksi. Oikeudenmukaisesta siirtymästä pitäisi olla ilmasto- ja energiastrategiassa oma lukunsa, jossa tehdään konkreettisia esityksiä työntekijöiden osaamisesta ja työllisyyden takaavista toimista. Käytännössä eri toimialojen suunnitelmissa pitäisi tehdä eri toimenpiteiden osaamistarpeisiin ja työllisyysvaikutuksiin liittyvät arviot.

Luonnoksessa oikeudenmukainen siirtymä esitellään lähinnä teoreettisina kuvailuna sosiaalisesta oikeudenmukaisuudesta kappaleessa 3.5.3. Teksti on ”tekninen ja akateeminen” ja referoi laajasti lähinnä lainsäädännön määritelmiä. Strategian ja toimenpiteiden kannalta olennaista on hallitusohjelmaan kirjattu linjaus, jonka mukaan päästövähennykset toteutetaan sosiaalisesti ja

Leila Kurki

18.5.2022

alueellisesti oikeudenmukaisesti ja niin, että kaikki yhteiskunnan osa-alueet ovat mukana.

Hallitusohjelmassa viitataan yksilön perus- ja muihin oikeuksiin, sekä yhteiskunnan toimivuuden ja vakauden edistämiseen, ja toimien hyväksyttävyyteen. Hallitusohjelmassa todetaan, että ilmasto- ja energiapoliittisessa päätöksenteossa ja siihen liittyvässä keskustelussa on edistettävä eri ryhmien tasapainoisempaa edustusta.

Euroopan vihreän kehityksen ohjelman mukaan jäsenvaltioiden on politiikoissaan otettava huomioon ilmastotoimien sosiaalinen oikeudenmukaisuus. Tämä tarkoittaa esimerkiksi investointeja kohtuuhintaisiin ratkaisuihin, heikompien ryhmien tukitoimia esimerkiksi verotuksen keinoin, ja energiaköyhyyteen puuttumista. Strategialuonnoksessa ei ole mainittu yhtään toimenpidettä.

Työntekijöihin viittaava teksti oikeudenmukaisesta siirtymästä puolestaan on upotettu osaksi sukupuoli- ja ihmisvaikutuksia kappaleeseen 3.6.1., jossa kuvataan ihmisvaikutuksia hyvin yleisellä arviointitasolla. Työntekijöiden siirtymään kytkeytyvät toimet ovat jääneet pois.

Jos työntekijöiden oikeudenmukaisen siirtymän edellyttämiä toimia ei kytketä ilmasto- ja energiastrategioihin se hidastaa uusien innovaatioiden käyttöönottoa, vaikeuttaa osaavan työvoiman saamista, sekä jäykistää työelämän siirtymää hiilineutraalisuuteen tuotannossa ja palveluissa. Pelkin politiikkatoimin ja hallinnon keinoin strategian tavoitteet jäävät saavuttamatta.

Strategiassa on kyettävä avaamaan konkreettisesti keinoja, joilla edistetään ilmasto- ja energiastrategian toimenpiteiden hyväksyttävyyttä. Näitä ovat esimerkiksi eri ryhmien sosiaalinen oikeudenmukaisuus, osallisuuden vahvistaminen päätöksenteossa, sekä strategian sisällöstä ja tavoitteiden merkityksestä viestiminen.

Valtiontalousvaikutukset

Luonnoksen mukaan luvussa 3.2. ilmasto- ja energiastrategian toimien vaatima julkinen rahoitus tapahtuu valtiontalouden menokehysten puitteissa sovittaen ne yhteen muiden menotarpeiden kanssa. Luonnoksessa on esitetty ilmasto- ja energiastrategiaan sisällytettyjen politiikkatoimien rahoitustarpeita ja arvioita vaikutuksista verokertymiin, joista vain osalle on tällä hetkellä olemassa päätökset rahoituksesta. Rahoitus tulee edellyttämään uudelleen kohdentamista menokehysten ja talousarvioiden sisällä. Tämä saattaa olla toiminnan kannalta ongelmallista.

Leila Kurki

18.5.2022

On muistettava, että kehysbudjetointi on työkalu julkisen talouden hallinnoimiseksi, ei päämäärä itsessään. Joustamaton ja ainoastaan menopuoleen keskittyvä kehysbudjetointi on ajatuksena vanhentunut ja sitä on uudistettava vastaamaan nykyisiä tarpeita, esimerkiksi ottamalla verotus mukaan budjetointiin, lisäämällä budjetointiin elvytysvara yllättävien kriisien varalta, sekä mahdollistamalla julkiset investoinnit muun muassa ilmastotoimiin.

Strategian toteuttaminen vaatii toimenpiteitä miltei kaikilta valtionhallinnon virastoilta niiden tehtävien luonteen vuoksi. Ilmasto- ja energiatoimenpiteiden vaikutuksien heijastuminen leikkauksina tai voimallisesti virastojen toimintamenokehyyksiin voi vaikuttaa negatiivisesti valtion henkilöstön asemaan ja työpaikkoihin. Strategian tavoitteet pitäisi sisällyttää kaikkien virastojen tulossopimukseen konkreettisina tulostavoitteina tehtäväkenttään sovittaen eräänlaisella ”läpäisyperiaatteella”.

Luvun 3.2 alaluvuissa kuvatut kustannukset ovat merkittäviä. Kokonaisuuden ja mittakaavan hahmottamiseksi niiden esittäminen esim. yhteenvetotaulukossa olisi paikallaan. Myös luvussa 3.2.6 kuvatut veromuutosten valtiontaloudelliset vaikutukset on tarpeen koota yhteenvetotaulukkaan, joka auttaa hahmottamaan kokonaisvaikutusta ja viestii selkeämmin millaisia panostuksia yhteiskuntana tavoitteiden saavuttamiseen tarvitsemme.

Työmatkaliikenne ja etätyö

Ilmaston lämpenemistä aiheuttavista kasvihuonekaasuista noin 80 prosenttia on peräisin energian tuotannosta ja kulutuksesta liikenne mukaan lukien.

Vähäpäästöisten kuljetapojen kehittäminen asumis- ja liikenne-infrassa sekä kaavoituksessa on merkittävä hiilineutraalisuutta edistävä toimi. Tätä on kuvattu luonnoksessa hyvin.

Strategia ottaa kantaa liikenteen päästöihin, mutta ei huomioi liikenteen päästöihin vaikuttavaa etätyötä. Liikenteen päästöihin vaikuttava etätyö on upotettu lukuun 3.6.1. Sukupuoli- ja ihmisvaikutukset, jossa mainitaan etätyö.

Etätyöllä on kuitenkin suuri merkitys niin työpaikkojen kuin yhteiskunnankin hiilijalanjäljen pienentämisessä. Etätyön vaikutukset hiilijalanjälkeen pitäisi sisällyttää kappaleeseen 4.4.3, jossa kuvataan kestäviä kulku- ja kuljetusmuotoja. Vaikka etätyö ei varsinaisesti ota suoraan kantaa liikenteen vähenemiseen, se on tärkeä mainita yhtenä vaihtoehtona työmatkoista aiheutuvien päästöjen vähentämisessä.

Leila Kurki

18.5.2022

Etätyön edistäminen lainsäädännöllä ja tarvittavilla tukitoimilla (ml. etätyöpisteet, välineet ja tietoliikenneyhteydet) vähentäisi työmatkaliikenteen vähentyessä liikenteen päästöjä oleellisesti.

STTK ry

Lisätietoja

Leila Kurki
asiantuntija, työelämä ja innovaatiot
leila.kurki@sttk.fi